

LIDT HERALDISK KRITIK

Af *Poul Bredo Grandjean.*

I adskillige Tilfælde vil de Fejltagelser, der er begaaede ved Fremstillingen af et eller andet Vaaben, kunne sætte Beskueren i en vis Forlegenhed. Medens nogle er let kendelige for den, der ved blot lidt om Heraldikens Love, er andre Fejl af en saadan Art, at selv Fagmanden tit staar usikker og i Virkeligheden ikke forstaar, hvorledes det paagældende Vaaben rettelig skal opfattes. Nærværende Smaabemærkninger turde vistnok siges at være af nogen Interesse, fremsatte ikke mindst for at skærpe Kritiken paa et Omraade, hvor altfor mange Mennesker oftest lader sig nøje med det mindre gode. Samtidig meddeles forskellige spredte Iagttagelser, idet disse korte Linier ingeniunde gør Fordring paa at blive betragtede som en Helhed. Det meddelte er iøvrigt baseret paa Seglene, nærmere betegnet i Rigsarkivets Samling.

Vi ser her bort fra de næsten indtil Trivialitet gentagne Paa-visninger af rent generelle Forsyndelser mod de heraldiske Regler: urigtigt anbragte eller formede Hjelmklæder, frit i Luften svævende Hjelmtegn, det enkelte mod Venstre hældende Skjold med den ligeledes venstrevendte Hjelm, meningsløse proportionelle Forhold, der ofte viser et Skjold af en saadan Størrelse, at det, idet Hjelmens selvsagt angiver Mandens Højde, faktisk vilde være saa mægtigt som en Ladeport, o. s. v.

En tidlig begyndt heraldisk Dekadenceperiode, der egentlig først ophørte her i Landet takket være *Thisets* og *Storcks*, senere end mere *Britzes* Vaabenkunst, viser Eksempler paa saa ussel Tegne- og Gravørfærdighed eller rettere Mangel paa Færdighed, at man kun vanskeligt forstaar de minimale Fordringer, som saa længe stilledes af en ellers kræsen og udsøgt Kreds. Et mere ynkeligt Segl end et af Slægten *Bildt's* (Nr. 1) kan vanskeligt tænkes. Og dog er det kun et Eksempel blandt Tusinder. Det stod imidlertid ikke bedre til andetsteds.

Adskillige Mennesker har en ganske fejlagtig Opfattelse af det bestemte Vaabens Uniformitet. Man betragter ikke blot dets fastsatte Figurer, men ogsaa disses ydre Form som noget urokkeligt. En én Gang begaaet Fejl reproduceres af Familien i det uendelige, sta-

dig mere udpræget for tilsidst at ende i den fuldkomne Uhyrlighed. Betragter man saaledes en lang Række Segl tilhørende samme Slægt, vil det ikke sjældent ses, at en bestemt Skjoldform, den være nok saa uheldig, paa det nøjagtigste overholdes. Den forekommer »hjemlig«, og det vilde snart sagt betragtes som en Helligbrøde at lade den afløse af en anden. Har en Slægts Medlemmer f. Eks. først vænnet sig til at se deres Vaaben uden Hjelmklæde, skal der mere end stærke Overtalelser til for at overbevise om dettes Nødvendighed, saa snart et nyt Signet skal stikkes. »Det kan vist ikke være rigtigt i vor Familie«, »saaledes saa Oldefaders Segl ikke ud!«.

Naar en ældre Dame — lad os af diskretionære Hensyn nævne hendes Navn i dets etymologiske Form: Skytte — absolut vilde have »den Gud Amor« i Skjoldet, var det heller ikke helt let for den, der skriver disse Linier, at forklare de »talende« Vaabeners særlige, dog saa indlysende Art. Man forstaar, at det drejede sig om en Mand med Bue og Pil. De talende Mærker har iøvrigt altid været populære, ogsaa udenfor Heraldiken. Den unge cand. phil. C a r l P l o u g benyttede saaledes i 1842 et Signet, der, helt uden Indskrift, blot viser en Plov.¹ — At det ogsaa kan være yderst vanskeligt at vejlede Personen, der ønsker at skabe et helt nyt Vaaben, skal ikke bestrides. Hvor langt er Fagheraldikeren ikke fra den Efterkrigstids Godsejer, der følte særlig Trang til over sin Port at opsætte et Vaaben — »vi støver det i Cement« — med »et Kretur i«, »f. Eks. en Ko«. Da dette saa nyttige Dyr formentlig havde mere Betydning for Mandens Økonomi end Tyren, var indtrængende Forestillinger nødvendige for at overbevise den ny Vaabenherr om Hankønnets dominerende Stilling indenfor Heroldskunsten. Alt i alt, det tilkommer ikke blot Heraldikeren at kende sine Regler, men ogsaa Gang paa Gang at kæmpe til det yderste for at faa dem respekterede.

Det kan ikke nægtes, at det høje Kancelli lige fra Enevældens første Dage altfor ofte havde Ansvaret for heraldiske Misgreb. Undertiden kan de begaaede Fejl om ikke helt ophæves, saa dog mildnes. En selv i et kongeligt Patent indsat uheraldisk Vaabenfremstilling er ikke eo ipso saa sacrosanct, at den ikke tør røres. Alene den Omstændighed, at Patentets synlige Vaaben i mangfoldige Tilfælde ikke er overensstemmende med Tekstens Ordlyd, viser, at Kunstneren maa have en vis Margin, naar en korrekt Fremstilling tilsidst tilstræbes. Visse Fejl kan dog være uoprettelige, Eksempler skal ikke nævnes, hvor fristende dette end maatte være.

Man skulde ikke tro, at »Heroldsfignurerne«, de simple Delinger af Skjoldet kunde give større Anledning til Fejltagelser. Ikke des mindre er den strengeste Overholdelse af Reglerne maaske netop

¹ Universitets- og Skoledirektionens Sorø-Sager 1839 ²⁹/₁₀, 3. J. 638.

her i særlig Grad paakrævet. Den mindste Forsyndelse kan resultere i en fuldkommen Meningsløshed. Et af Claus Hartvig v. Berkentin i 1696 benyttet Segl viser denne Slægts mod Højre vendte — liggende — Spids dannet saaledes, at dens underste Linie er horizontal (Nr. 2). Den, der ikke paa Forhaand kendte dette Skjold, maatte — Skravering er ikke anvendt i Seglet — blasonere som følger: skraadelt fra Venstre af N. og N., over N. Skjoldfod. En fejlagtig Fremstilling af »fortykkede« Delingslinier og en altfor stærkt reduceret Form for de særlige, »smalle« heraldiske Figurer¹ vil i lige Grad kunne afstedkomme Fejltagelser. Flere af Slægten Gersdorff's Segl viser Eksempler paa, at de fortykkede Linier i et ældre Segl af en senere Gravør er opfattede som Figurer (Nr. 3). Modsat er Pælen i Slægten v. Holck's Skjold i en Række Segl fremstillet saa smal, at Gravøren til sidst har opfattet den som en klodset Delingslinie og derfor ganske udeladt den.

Hvad de almindelige Figurer angaar, er det naturligvis først og fremmest Tegning og Gravering, der indbyder til Kritik og det af skarpeste Art. En lang Række Buchwald'ske Segl viser det kronede Vildsvinehoved, for at nævne et Eksempel, fremstillet paa en saadan Maade, at det i Virkeligheden er ganske umuligt at identificere Dyret. Selv en saa kendt Figur som Lillien undergaar de mærkværdigste Metamorphoser. Det af Ritmester Johan Frederik Bardenfleth i 1757 benyttede Segl (Nr. 4) tjener som overbevisende Prøve paa slet Udførelse. Ikke sjældent har Tegner eller Gravør fuldstændig misforstaaet den paagældende Figur. Skønt Navnet burde have været et tilstrækkeligt Direktiv, viser et af Slægten Bildgaard's Segl tre Agern med Stilke og Blade i Stedet for Æblerne, der ellers »ledsager« Vidiøgærdet. — De tre flettede Ris paa den Ramel'ske Hjelm bliver i et Segl til tre Palmetræer, i et andet til flammeligende Figurer og i et tredie endelig til to Merkurstave [sic!]. De tre Lillier i Slægten Fabritius de Tengnagel's 3. Felt forvanskes til tre R'er, Bülow'ernes Pirol med Ring i Næbbet, det berømte Hjelmtegn, der illustrerer Slægtens skønne »Wappensage«,¹ taber unægtelig al sin Poesi, idet den — hvad et Segl viser — fremtræder som en Stork, i hvis lange Næb en Snog vrider sig. Man maa nærmest undre sig over, at de Brockdorff's vingedede Fisk kun i et Par Segl er blevet til en Fugl.

Undertiden er der saa øjensynligt tilstræbt en »Forbedring«. Slægten v. Bredow's Stormstige — vi kender Figuren her i Landet, bl. a. fra det Fasti'ske Skjold — har inspireret Tegner eller

¹ Dansk Heraldik S. 88.

¹ A. v. Bülow: Bülow'sche Familienbuch, Schwerin i. M. 1911, I S. 39.

Gravør til at fremstille en Øgle med nedadvendt Hoved [sic!]. Det er en Ritmester indenfor Slægten, der i 1786 bruger et Segl (Nr. 5) med denne besynderlige Misforstaaelse. Naar Slægten v. Bülow's fjorten Guld-Kugler, tidligere langt flere, er anbragt 4, 4, 3, 2, 1, kan ingen være i Tvivl om, at et langt og spidst gotisk Skjold oprindelig har betinget Ordningen, opretholdt i senere Skjolde af den mest forskellige Form. En opfindsom Gravørs Opfattelse af denne Kuglegruppe maa siges at være et værdigt Side-stykke til det omtalte Reptilie. Han har simpelthen ændret den til — en Drueklase. Uden at gaa Familiens Ære for nær tør det nok antydes, at det Stockfleth'ske Vaaben er mere ejendommeligt end egentlig smukt. Man vil erindre Mandshovedet nede i Skjoldets venstre Side, betragtede en Stjerne øverst i højre. At Gravøren i dette Tilfælde har anbragt en Stjerne *over* Hovedet, uden Tvivl for Symmetriens Skyld, fristes selv Heraldikeren næsten til at tilgive. Det er ikke blot den uduelige Gravør, der begaar Fejl. Et meget smukt Segl, først af en saa prominent Person som Generallojtnant Ove Frederik Brockenhuus († 1795), viser Slægtens tre Roser i *udelt* Skjold, skraveret som værende blaat (Nr. 6).

Naar den ukyndige Gravør undertiden glemmer, at Signetet er en negativ Matrice, og derfor reproducerer det positive Forlæg uforandret i Metallet, maa en saadan Fejltagelse regnes for en ren Lapsus, der selvsagt har til Følge, at Seglets Højre og Venstre fremtræder omvendt. Eksempler herpaa vises i mangfoldige Tilfælde, Slægten Holstein-Rathlou's Skjold saaledes urigtigt delt af Rathlou og Holstein, det Ahlefeldt'ske med Vingen i venstre Felt, o. s. v. Det er ganske kuriøst, at Hjerteskjoldet i et af Slægten Braëm's Segl er blankt, helt uden Mærke, en utvivlsom Forglemmelse fra Gravørens Side. Mere mærkeligt, at vedkommende Familiemedlem, trods denne saa synlige Fejl, alligevel har benyttet Signetet (Nr. 7), et tydeligt Bevis for, hvor lidt Folk stundom kender til deres eget Vaaben.

Den i Heraldiken undertiden anvendte Symbolik — i eller udenfor Skjoldet — skal ikke omtales. Læseren vil imidlertid nok forstaa, at det »Forsynets Øje«, som Lensgrevinden af Daner lod anbringe over sin høje Gemals og sit eget Skjold (Nr. 8), ikke bør lades uomtalt. — Mange af den, om man saa maa sige »højere« Heraldiks Fænomener, der kendes i det Fremmede, fandt ikke Vej til vort beskedne Land. Det rudeformede »Dameskjold« forekommer saaledes yderst sjældent. En ganske interessant Kombination kendes fra et af Friherreinde Birgitte Trolle ført Segl,¹

¹ Rentekammeret 1679 ff. Jordebøger med Korrespondancebilag Grevskaberne og Baronierne vedkommende.

som viser den hovedløse Troid anbragt i et i Skjoldet indtegnet rombatisk Felt.

Der er god Grund til lige at sige et Par Ord om »Alliancer«. Overholdelsen af den saakaldte Vaabenkourtoisie hører til Undtagelserne, hvor indlysende den end burde være, om ikke andet saa af rent æstetiske Grunde. Alliancen *Løvenskiold-Løvenskiold* (Nr. 9) taler for sig selv. — Som Hovedregel sættes Ægtemandens Rangkrone midt over de to Skjolde. Man forstaar, at Grevinde *Danner* satte Kongekronen over sin Gemals, Grevekronen over sit eget Skjold (Nr. 8), og vel nok saa nogenlunde, at Grevinde *Juliane Sophie Danneskiold-Laurvigen*, selv gift med en Mand af saa fornem gammel Adel som Geheimekonferensraad, Grev *Frederik Vilhelm Conrad Holck*, anbragte sin egen eksklusive Krone over begge Skjolde og de Danneskiold'ske Skjoldholdere omkring disse (Nr. 10) for herved at markere sin høje Byrd. I Virkeligheden havde den førstnævnte Dame intet andet Valg, da Kongens Krone naturligvis ikke kunde staa hen over hendes Skjold med den af Bier — de begynder ogsaa med B — omsværmede Lillie, mod hvilken smagfulde Komposition Valdemarernes Løve diskret vender Halen, en vist neppe villet Mangel paa Vaabenkourtoisie. For den anden Alliances Vedkommende maa det benyttede Arrangement absolut misbilliges, da den stærke Fremhævelse af Hustruens Vaaben faktisk resulterer i en Degradation af Mandens.

Naar Elefant- og Dannebrogordenens Statutter fastslog, at disse Ordeners Insignier af enhver Ridder skulde hænges under Skjoldet, i Kæde eller Baand, var dette kun overensstemmende med almindelig Sæd og Skik rundt omkring i Europa. Bruges Krone, udgaar Kæden eller Baandet som oftest fra denne (Nr. 11). Iøvrigt lader Tegneren Kæden forsvinde paa en eller anden mer eller mindre behændig Maade bag Skjoldet. Det er naturligvis ganske meningsløst at lade Baandet hænge ned fra Hjelmens Isse, vist i et af Familien *Castenskiold's* Segl (Nr. 12). — Dannebrogordenens Bryststjerne maa betragtes som et Gradstegn. At denne Stjerne, hvad et greveligt *Ahlefeldt'sk* Segl viser, er hængt i en Slags Skærf under Skjoldet i Stedet for selve Ordenstegnet, er vistnok et enestaaende Tilfælde, der kun har Kuriositetens Interesse. Som bekendt er Skjoldet hyppigt anbragt med Bryststjernen som Baggrund, idet Straalerne kun delvis er synlige. Er det en Kommandør — den Gang fandtes kun én Kommandørgrad og *med* Brystkors — indenfor Slægten *Bille-Brahe*, som har ladet den her gengivne, højst mærkelige Komposition udføre, ovenikøbet, hvad Tekniken uden ringeste Tvivl viser, af et af selve Gravørdynastiet *Jacobson's* Medlemmer (Nr. 13). Kritik er overflødig. Den Kunstner, der har udført Admiral *Johan Pe-*

ter Wleugel's Signet, har afpasset Skjoldets Form efter Ordensstjernen paa en virkelig dekorativ Maade (Nr. 14). Morsomt nok gaar den samme Skjoldform igen i et andet Segl *uden* Stjerne, et udmærket Eksempel paa den kritikløse Lyst til Reproduktion, som alt er omtalt. — Er Mandens Skjold omgivet af Ordenskæde, vil man, af symetriske Grunde, i Reglen se Hustruens smykket med en eller anden Guirlande eller Blomsterkrans. Det er aldeles forkasteligt at anbringe Korset, saaledes som sket er i det nævnte Holck-Danneskiold'ske Alliancesegl (Nr. 10). Skønt en lang Række Damer var dekorerede med l'Union parfaite-Ordenen, kendes kun ganske enkelte Eksempler paa dennes Anvendelse i en Alliance,¹ hvilket ogsaa gælder Mathildeordenen, om Alliancen Gähler-Ahlefeldt (Nr. 15) da ikke ligefrem er et Unikum.

I forrige Aarhundredes første Halvdel excellerede man iøvrigt i Anbringelsen af Kæder og Kors omkring og under Skjoldet. Efter hver ny Ordenstildeling lod den paagældende Person straks stikke et nyt Signet, der kunde være Vidnesbyrd om forøget Glans og Herlighed. Den i den danske Adel optagne Generalkrigskommissær, Oberst, Kammerherre, Dr. phil. Joseph Nicolai Benjamin Abrahamson († 1847) fører Segl med *en, fem, seks, syv* og *otte* Ordener under Skjoldet. Han har endda flere Gange ejet to forskellige Signeter med samme Antal Ordener. — De paa denne Maade udstyrede Segl vil let kunne identificeres. Naar et af Slægten Arenfeldt's Segl viser Sværorde- nens og Dannebrogordenens Kors under Skjoldet, er det ikke vanskeligt at bestemme dette Segl som General Christian Ditlev Adolfs. Skønt han, der tilhørte den »yngre norske« Linie, var født under Dannebrog som dansk Adelsmand og havde vundet sine første Officersepauletter i den danske Hær for senere at overgaa til den norske, stadig højt skattet af Frederik VI, var han efter Kielerfreden den svensk-norske Konges Generalmajor, hvorfor han da ogsaa satte det svenske Kors paa den fornemste Plads, det Udmærkelsestegn, som var tildelt ham af Monarken, mod hvem han tidligere havde ført Vaaben. Kun en lille Detaille, som alligevel giver Anledning til Eftertanke. I visse Tilfælde gik de mange Ordener stærkt ud over Smagen. Ingen vil nægte, at General Georg Frederik v. Krogh's († 1818) Segl (Nr. 16) nærmest er en Karrikatur af værste Slags.

Anbringelsen af Bogstaver i Skjoldet har altid været betragtet som en af de største Forsyndelser mod den gode Heraldik. Et Medlem af Slægten v. Ely har ikke des mindre anbragt sine Initialer under og over Skjoldmærket (Nr. 17). Et lignende Tilfælde kendes fra en langt tidligere Tid, idet en af de Juu'ler har sat sine

¹ Dansk Heraldik S. 215.

Initialer M. I. inde i Skjoldet, øverst paa hver Side af Lillien.¹ — Bogstaver eller Navne over eller omkring Skjoldet var derimod, som bekendt, gennem lange Tider næsten obligatoriske. Det kan betragtes som Udslag af stor Selvfølelse, naar Ulrik Frederik Gyldenløve over Vaabenet i sit i 1660'erne benyttede Signet kun havde sat Ordet: *G u l d e n l o w*. Der var ikke andre. Noget tidligere viser hans Segl Initialerne V. F. G., men da levede rigtignok ogsaa en anden Gyldenløve, Generalløjtnanten Ulrik Christian, Christian IV's navnkundige Søn. Griffenfeld manifesterer en vis Modernisme ved i et af sine Segl at forkorte sit Fornavn til P. — Disse sidste Bemærkninger om Bogstaver, egentlig Heraldik uvedkommende, skal sluttes med en lille Omtale af Kammerherre de Thygeson's Segl fra en helt ny Tid. Under sit Vaaben havde den gamle Hædersmand ladet gravere Ordet *K l i t i n s p e k t ø r e n*, uden Navn, et absolut Misgreb, der let kunde bibringe Offentligheden det Indtryk, at det her drejede sig om et Embedsvaaben.

Tinktur-Spørgsmaalet har alle Dage været et af de vanskeligste. Har man langt om længe fastsat de rette Farver og Metaller, skal det nok vise sig, at der hersker Uklarhed angaaende den eller den Detaille. For utalte middelalderlige Vaabeners Vedkommende er Tinkturerne ukendte, idet den eneste Kilde er det ensfarvede Segl. At man da ofte benyttede Streger i én eller flere Retninger, Punkter o. l. for at fremhæve de enkelte Felter har intet at gøre med den egentlige heraldiske Skravering, der først kom op i det 17. Aarhundrede. Denne var imidlertid blot delvis det ønskede Hjælpemiddel. Detaillernes Tinkture vil det altid være ugørligt at angive. Enhver har erfaret, hvor lidt man kan stole paa Skraveringen, ofte anvendt for at skabe en vis Afveksling, uden at Gravøren har tænkt paa dens vedtagne Betydning.

Vanskelighederne melder sig først rigtigt, naar det gælder borgerlige Vaabener, der ikke nævnes i noget Leksikon og som oftest kun kendes fra Signeter med stadig vekslende Skravering. Med de kendte Regler for Øje — Farver og Metal veksler, Farve sættes paa Metal og omvendt — vil det i de fleste Tilfælde være muligt at komme til et tilfredsstillende Resultat. Skal et saadant »ufarvet« Vaabens Tinkture fastsættes, er der al Grund til at anvende saa faa som muligt og da blot de heraldiske med Udelukkelse af »Naturfarver«. Hertil kommer en vis Normalisering og en stilistisk-heraldisk Forbedring af Skjoldets Indhold.

Der kunde for at nævne et Eksempel være nogen Grund til at bemærke, at Slægten *G r a n d j e a n*'s her i Tidsskriftet omtalte

¹ Signet i Jaspis (Nationalmuseet).

11

1

10

14

6

9

2

16

7

8

12

5

15

4

17

13

3

og gengivne Vaaben¹ vilde vinde i flere Henseender, dels ved at Træet fremstilledes paa heraldisk Vis med et Faatal Blade, dels ved at baade Træ og Hjort fremtraadte tingerede med rødt, dels endelig ved at den naturalistiske »Grund« i begge Felter blev erstattet af en grøn Skjoldfod i reduceret Højde, hen under begge Felter. Det maa indrømmes, at denne grønne Skjoldfod ikke er helt heldig sammen med de givne Tinkurer, og at man ved at forandre 2. Felts Tinkurer til Sølv-Trane og Søjle i rødt — da ialt to Farver rødt og grønt og det ene Metal, Sølv — maaske kom det heraldiske Ideal nærmest. Theoretisk set vilde det være endnu bedre, om Skjoldfoden deltes af Farve og Metal, rød i 1. Felt, Sølv i 2. Herved var man naaet til den yderste Reduktion, nemlig én Farve og ét Metal. De to Hjortevier, ikke som fejlagtigt angivet én saadan, kunde passende være røde. — Det oprindelig fremsatte Forslag var ikke værre, end at Thiset havde godkendt det. At jeg her kritiserer mig selv, turde dog maaske være en passende Afslutning paa disse Linier.

¹ 6. R., VI, 170.